

'דעיילי בלא בר' –

'לפעמים בעת התפילה או בעת הלימוד טריד מחשבתיה ואינו יכול להתפלל או ללמוד כדבעי, ואחר עבור שעת התפילה או הלימוד יוגבה מוחו ודעתו פתאום ושופע עליו אור המאיר, ואז צר לו מאוד על מה שלא היה המוח שלו ודעתו כן בשעת התפילה או הלימוד, והוא דבר שאינו ברשותו, להיות מוח שלו ודעתו מאיר באור השופע בכל עת שירצה. ולזה הבטיח הקב"ה לצדיקים ואמר ונתתי גשמיכם בעתם היינו אור השופע שהוא כמו גשם, יהא בעתו וברשותכם יהא, על דרך שאמר משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' – שהיה ברשותו בכל עת שרצה. וזהו סוד שאמרו ז"ל 'דעיילי בלא בר' – היינו שהם ברשותם תמיד כל אימת שירצו בלי מונע, רק דבוק הוא תמיד באור החיים' (שפתי צדיקים ריש בחקותי – בשם הרה"ק מאפטא).

ע"ע בספר חסידים תרב.

דף מו**הערות ובאורים בפשט**

'העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו'. נראה שגם לפי מה שאנו נוקטים כחכמים (ג) שלולב אינו צריך אגד אלא משום הידור מצוה, כשמאגד הלולב מברך 'שהחיינו' [ולא נאמר שלחכמים מברך דוקא בשעת קניית הלולב] – והסבר הדבר, על פי דברי הגר"ח מבריסק שאף לחכמים חל האגד בעצם הנטילה, להשוותה מצוה מעולה ומיוחדת על ידי צירוף המינים לחטיבה אחת. [ובזה פירש דברי המרדכי והשו"ע, שמצות אגד מתקיימת רק בקשר של קיימא – הרי שאין האיגוד נוי בעלמא אלא חלות בעצם מעשה המצוה, לעשות הכל חפצא אחד] (עפ"י שיעורי הגרי"ס).

ע"ע במובא לעיל לג ובסיכומים שם.

זכי אצטריך זימנא אחרינא עייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך'. המגן-אברהם (כה ס"ק כב) נסתפק לומר שמא דוקא בבית הכסא מרוחק הדין כן, משום הפסק והסח הדעת, אבל אם הוא קרוב אין צריך לברך שוב כשחוזר ומניח שהרי הסירם על דעת לחזור וללבשם מיד. ואולם להלכה יש לנקוט כדעת שאר הפוסקים שבכל אופן חוזר ומברך כיון שאינו ראוי ללבוש אז התפילין כשהוא נפנה שם, לכך יש בדבר הפסק (עפ"י משנ"ב ובאה"ל כה, יב).

ויש נוהגים לברך באופן זה רק ברכת 'להניח', מפני החשש לספק המגן-אברהם. אבל המברכים שתי ברכות כרגיל – אין מזניחים אותם כיון שלרוב הפוסקים פשוט שצריך לברך. ואם יוצא להטלת מים בלבד מנהג העולם שאין מברכים, בפרט בחדרי שירותים שלנו (עפ"י שבט הלוי ח"ט ג).

א. כתב שם שסוגייתנו נוחה יותר לדעת המגן-אברהם, כי אם נוקטים כסברת הפוסקים שבית הכסא מהוה הפסק מפני שאינו ראוי לתפילין, אם כן מה ראייה מרבה שלא נהג כשמועתו הלא י"ל ששונה כאן שיש דחוי גמור מהמצוה, משא"כ כשהמצוה אינה נדחית לגמרי די בברכה אחת, והוא הדין לענין סוכה.

ונראה שאין כאן קושיא, כי הלא חכמים אומרים אינו מברך אלא שחרית, וסתמא דמלתא משמע גם כשנכנס במשך היום למקומות שאינם ראויים לתפילין. וכ"כ בשפת אמת.

ב. אם חליץ התפלגין על מנת להניחן שוב, ולא נכנס לבית הכסא – אם דעתו היתה להניחן מיד, וכך עשה – לדעת השלחן-ערוך (כה, יב) מברך שוב אבל הרמ"א פסק שאינו מברך. ואם דעתו להניחן לאחר זמן, או אף אם סבר מתחילה להניחן מיד ולא הניחן אלא לאחר זמן – אף לרמ"א צריך לברך (כן יש ללמוד מהמשנ"ב ח, יד לענין טלית, ודין אחד להם ולתפלגין, כמוש"כ בבאה"ל שם כה, יב).

ושיעור הזמן אינו ברור, ומלשון המשנ"ב היה נראה בפשטות שכל שאינו בכלל 'מיד' צריך לברך. [ובסימן כה ס"ק ס מבואר במשנ"ב כדבר פשוט שהחולץ תפלגין בר"ח לתפילת מוסף, אינו חוזר ומברך כשלובשם אח"כ – ואעפ"י שמכוין בתפילתו ואינו חושב להדיא על התפלגין כל הזמן, אין זה נחשב הפסק והסח הדעת. ונראה שגם זה בכלל 'מיד' כי לא הסירם אלא לשעת התפילה ודעתו ללבשם מיד בתוך התפילה]. ובשו"ע הגר"ז כתב שתיים או שלש שעות. וכן מובא בשם החזו"א (ע' קובץ 'מוריה' ניסן תשנ"ט, בהוראות ופסקים מהגרא"ל שטינגמן שליט"א), שפעם אחת הסיר הטלית בהפסקה ביום הכפורים בין שחרית למוסף, וכשחזר ונתעטף בה נסתפק אם צריך לברך, ולא בירך, ועברו לפחות שעתיים וחצי מאז שהסירה).

דבנן דבי רב אשי כל אימת דמשמשי (אולי צ"ל 'דמשמשי'. וכן ברש"י) **בהו מברכי'.** התוס' פרשו כפשוטו, ומשום שמצוה לממשמש בתפלגין לכך היו מברכים על כך [לשמור חוקיו' או 'לשמור את התפלגין'. ער"ן]. ויש מפרשים שלא ברכו בכל שעה שמשמשו אלא כשיצאו ממקומם והיו ממשמשים בהם להחזירם למקומם היו מברכים (מובא בר"ן, וכ"ה ברא"ש הלכות תפלגין יד, בשם הר"י. ונראה שמברכים 'להניח'. עפ"י בית יוסף כה). והריטב"א מפרש שהיו מברכים רק אם הסיוח דעתם לדברים בטלים, כשחוזרים ונותנים דעתם על התפלגין וממשמשים בהם – מברכים, שהרי זו כהנחה [ולפי זה אפשר שמברכים 'להניח'. וכן כתוב בתוס' הרא"ש ובראבי"ה תרצג].
וע"ע שו"ת משיב דבר ח"א ו.

(ע"ב) 'אתרוג בשביעי אסור... לכולי יומא אתקצאי'. כמה ראשונים פרשו: אין הטעם משום 'מיגו דאתקצאי בין השמשות אתקצאי לכולי יומא', שאין שייך טעם זה אלא בשבת או ביום טוב ומשום דין 'הכנה' [שכל דבר שלא הוכן מבעוד יום הריהו מוקצה ואסור בשימוש], אבל לא בשביעי של חג – אלא הטעם הוא מפני שהאתרוג מוקצה לכל היום השביעי, כי שמא יפגע ולא יטול שחרית ויצטרך ליטול בסוף היום (עפ"י ריטב"א ור"ן [וער"ן ריש ביצה ד"ה ומינה] ועוד. ומבואר בריטב"א שאיסור זה אינו אלא משום חומרא שאנו מחמירים, ומצד עיקר הדין היה להתיר מיד לאחר שיצא בו).
ואולם בתוס' (בד"ה אתרוג) משמע שהאיסור לכל היום הוא משום סברת 'מגו דאתקצאי' (וע' גם רש"י ביצה ל: וע"ע בחדושי הגרעק"א ובשו"ת שבט הלוי ח"ה עב).

'אתרוג דלא חזי לבין השמשות לא אתקצאי לבין השמשות ולא אתקצאי לכולי יומא דשמיני'. הטעם שאינו ראוי לבין השמשות, משום שכבר יצא בו שחרית (כן כתב רש"י, ותוס' לעיל י:). [ואף על פי שאפשר שיקרה מקרה שלא נטלו עד בין השמשות, מכל מקום מסתמא אינו ראוי לכך מלכתחילה ואם כן ההקצאה לא היתה לאופן רחוק כזה].
ואולם הר"ן כתב: הואיל ונטילת לולב בשאר הימים אינה אלא מדרבנן, הרי אם לא נטלו עד בין השמשות, שוב אינו נוטל באותה שעה שספק דרבנן לקולא, נמצא בודאי אינו ראוי לבין השמשות. (ומשמע לפי טעם זה שבמקדש שנטילתו כל שבעה מדאורייתא, יהא אסור בשמיני. וע"ע בחדושי הגרעק"א; אבני נזר או"ח תצג).

יש להעיר שלכאורה אין כל ראייה מהדעה הראשונה שאם לא נטל שחרית צריך ליטול בין השמשות [כפי שהניח כדבר פשוט

בשבט הלוי (ח"ה עב), ופלפל בטעם הדבר בכמה דרכים] – כי יש לומר שלדעת הכל אינו חייב, אלא שלשיטת רש"י ותוס' הואיל והוקצה למצוה באותו יום, נאסר כל היום משום 'מגו דאתקצאי' כנ"ל, ולכן אף ביה"ש נאסר מספק, גם אם אין צריך ליטול באותו זמן.

לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא, מאי טעמא, דינוקא מקנא קני אקנויי לא מקני ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו' – ואין מועיל ליתן לו במתנה על מנת להחזיר – שכיון שהתנה על דבר שאי אפשר לקיימו, שהרי אין הקנאתו של הקטן הקנאה, הרי תנאי בטל ומעשה קיים, נמצא שהמתנה שנתן לקטן מתנה מוחלטת היא (עפ"י ר"ן ועוד).

ומשמע שאין מועיל שיתן לקטן קנין לזמן – מכאן נראה שלהלכה יש לנקוט שקנין לזמן אינו מועיל לקנין הגוף, להחשב 'לכם' (ע' רא"ש לעיל מא: טשו"ע תרנח, ג; חזון איש אה"ע עד, יד). ויש חולקים וסוברים שמועיל ליתן לו מתנה לזמן, ולא הזהירו בגמרא אלא על הקנאה מוחלטת אבל הקנאה לזמן שפיר דמי (כן כתב בשער-המלך (זכיה ג, ו) בדעת הרי"ד והרשב"א. וכן צדד בקצות החשן רמא סק"ד. וע' במאירי ובריטב"א. וע"ע שבט הלוי ח"א קעח).

– נחלקו הפוסקים האם מקיימים מצות 'חינוך' בלולב השאול לקטן ביום טוב ראשון (כן הוכיח הטורי-אבן חגיגה ו; בגדי ישע. וכן משמע במשנ"ב (תרנח ס"ק כח ובשעה"צ) שנקט לעיקר. וכן נקט בשו"ת שבט הלוי ח"ה קנב), או שמא צריכים לקיים את כל דיני המצוה ודקדוקיה, ובכלל זה שיהא שלו (כן דעת המגן-אברהם שם סק"ח, וכן מובא (בשיעורי הגריד"ס) בשם הגר"ח מבריסק שנקט להלכה). ולפי זה באופן שאין האב יכול להקנות לקטן את הלולב שלו לאחר שיצא בו, כגון בחו"ל שצריך להלולב יהא שלו גם ביום טוב שני, צריך האב לקנות לבנו הקטן ארבע מינים שיהיו שייכים לו. וכן הורה לדינא להחמיר בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג צה. וע"ע בהסבר המחלוקת ובהכרעת ההלכה והמנהג, שם בח"א קפד וביו"ד ח"א קלו רכד וח"ב קד. וע"ע במובא לעיל ב: ובשבט הלוי (ח"ג ו) משמע שנקט להקל בדבר. וע"ע מו"מ בקהלות יעקב סי' כח ובמובא ביוסף דעת חגיגה ו.).

ואף בארץ ישראל יש נפקותא, כגון שיש לו כמה ילדים בני חינוך, גם אם יקנה את לולבו לאחד מהם לאחר שנטל הוא עצמו, לא יוכל אחיו לצאת בו. אך נראה שבכגון זה יש להקל בהגיע לעונת הפעוטות שממכרו מדרבנן, כי דוקא כשגדול צריך לצאת בו כתבו אחרונים להחמיר לחוש לשיטת הסוברים שקטן קונה מהתורה ואינו מקנה אלא מדרבנן, אבל בקטן שכל חיובו מדרבנן, שפיר דמי ליתן את לולבו לקטן שהגיע לעונת הפעוטות [כבן ו' או ז'], ואח"כ יקנה זה לאחיו הקטן ויצא בו הלה מדרבנן.

'שמיני ספק שביעי אסור'. אף על פי שאין נוטלים אותו ביום זה [לפי שהוא יום טוב ומוקצה לטלטול, לכך לא רצו לתקן ליטלו. טעם נוסף כתב הר"ן, מפני שולוב בגבולין בשאר הימים אינו אלא מדרבנן, לא חיבו ליטלו בשמיני ספק שביעי, שלא כסוכה. וכ"כ הרי"ד] – אעפ"כ גוזרים אתרוג אטו סוכה שחייבים לישב בה באותו יום בחו"ל (עפ"י תוס').

באורי אגדה; פרפראות וציונים

'חזינא לרבא דלא עביד כשמעתיה'. בענין חזרתיו של רבא מהוראותיו, ע' במובא בעירובין קד וזבחים צד.

זיהינן צונן – מלא תסור'. מו"מ ארוך ב'לא תסור' במצוות דרבנן – ראה ספר המצוות להרמב"ם שורש א, ובהשגות

הרמב"ן; הקדמת הרמב"ם, ובהלכות ממרים; משך חכמה שופטים יד, יא; חדושי הגרי"ז הלכות ברכות; אגרות משה יו"ד ח"א קלב; שבט הלוי ח"א קפה, ב; שיעורי הגרי"ס כאן; מנחת שלמה ח"ב ריב.

היו לפניו מצות הרבה... רבי יהודה אומר: מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה. בכמה מקומות מצינו כענין זה, ששיטתו הכללית של רבי יהודה לסיים ברכות בפרטיות ולא לסתום לשון כללית. ע' במובא בברכות מ.

(ע"ב) 'בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם; מדת בשר ודם – כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק, אבל הקב"ה אינו כן – מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק' – כלי ריקן אינו מחזיק תורה. ברכה עליונה אינה שורה על דבר ריקן, כי מפני דקותה אינה יכולה לשרות על עולם הזה, רק על דבר אמצעי בדקות קרובה, שלכן כל המזדכך יותר ומתחכם יותר – זוכה יותר (עפ"י באור הגר"א לאגודות ברכות פ"ו ד).

– בכל עניני עולם הזה צריך האדם להפסיק בעוד יש לו כלי מוכן לקבל עוד, ולא יקבל עד אפס מקום, אבל דברי תורה אינם כן, אלא ככל שיקבל האדם יותר דברי תורה, יהיה לו חשק לקבל עוד יותר. וזה ענין מדת הקב"ה – **מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק**, כי ככל שהאדם ממלא יותר בדברי תורה, הרי הוא כלי המוכן להכיל יותר, לפי שהוא יותר מכיר בחסרונו וצמאונו גובר, והתורה משלמת את הצמאון והחסרון רק למי שמכיר חסרונו, וכמו שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש, וכמו שאיתא בזוהר (אמור צ): קודשא בריך הוא לא שארי אלא באתר תבירא במאנא תבירא, ככתוב ואת דכא ושפל רוח. ולכן לא ניתנה תורה למלאכים, שאין בהם חסרון יצר הרע (כמו שהשיב להם משה – בשבת פט.). ודוקא לישראל ניתנה לפי שהן עזין שבאומות (כמו שאמרו בביצה כה:), והיינו שבלא התורה הם בעלי חסרון ביותר. וזהו ה'כלי' לקבל התורה – הכרת חסרון עצמו (עפ"י מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס).

– ענינים של בשר ודם 'מחזיק' דוקא כלי ריקן, כגון בצע כסף, כבוד, תענוגים, שמיעת חדשות – מי שהוא בבחינת 'כלי ריקן' רץ אחרי כל אלה; מי שהוא בעצמותו 'כלי מלא' אין לו ענין בכל אלה. מידת הקב"ה היא הפוכה; את קירבתו, תורתו ועבודתו 'מחזיק' רק כלי מלא; אדם שהוא כבר מלא חכמה ויראה יכול לקבל כל עוד יותר ויותר. אדם שהוא בבחינת כלי ריקן אינו 'מחזיק' מאומה.

כל המצוי אצל לימוד תורה כבר חוזה מבשרו את האמת הזאת; כשהוא התרוקן קצת על ידי ביטול תורה, קשה לו אחר כך עד מאד לקלוט מה שהוא לומד, וכמה יגיעות הוא יגע עד שיחזור לאיתנו בלימוד. לכן חרדת נפשו של כל תלמיד חכם היא שלא יתרוקן ושיהיה תמיד 'כלי מלא'. אך במה יתמלא? הוי אומר: במחשבה בתורה!

יש לנו לדעת זאת: כמעט יותר ממה שעולים בתורה על ידי לימוד בפנים הספר, עולים על ידי מחשבה ממושכת בתורה. גדולי התורה אשר מפיחם אנו חיים עיבדו את כח מחשבתם להפליא, ובכל טרדותיהם וטלטוליהם היו תמיד עמוסים מחשבות של תורה, והיגיעה והנעימות של המחשבה היא שעמדה להם בכל המצבים, ובזה גדלו והצליחו ועשו פרי. הבה נלך בעקבותיהם ונתלמד במחשבה, ממש בשבתנו בביתנו, בלכתנו בדרך, בשכבנו ובקומנו! ובאשר לגבי עבודתנו תקף הכלל של 'תפסת מרובה לא תפסת, תפסת מועט תפסת', נחזק את ההתלמדות של טיול

ברחוב חצי שעה בכל יום במחשבה נעימה, עד שיכול נוכל לה בע"ה (מתוך עלי שור ח"ב עמ' רסז).

– השוקד על תלמודו ולומד הרבה, יצליח לעמוד על מה שלמד ביתר עמקות, וכל המתרפה בלימודו לא יבין את מה שלמד לאשורו. ההבנה תלויה בכמות הלימוד ובהתמדתו וכפי הלימוד וההשתלמות בתורה כן תתעלה ותתחדד ההבנה (שיעורי הגר"ד"ס).

ככתבם וכלשונם'

אמת בחינוך

'לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא שנאמר למדו לשונם דבר שקר' –

זו לשון הרמב"ם ז"ל (שבועות יב,ח): 'צריך להזהר בקטנים הרבה וללמד לשונם דברי אמת בלא שבועה, כדי שלא יהיו רגילים להשבע תמיד כעכו"ם. וזה הדבר כמו חובה על אבותיהם ועל מלמדי תינוקות'.

וכן מובא בקיצור שלחן ערוך (קס"א): 'כל אב חייב לחנך את בניו הקטנים בכל המצות... וכן להפרישם מכל דבר איסור... וביותר צריכין להשיגח עליהם שלא ידברו שקרים, וללמד לשונם דברי אמת, ולהרחיקם מן השבועות...'

(מתוך פרקי 'אמונה ובטחון' לבעל חזון איש):

'וראוי לקבוע הדיבור במדת האמת המתוקנה ובמדת השקר המקולקלה, כי חז"ל החמירו מאד בזה וקלקולה מצינו מאד והפסדיה עצומים...'

גנות השקר אינו בשביל המרמה שבו שמשמש בשקר בשביל ריוח המקווה לו ברמותו את רעהו, אלא אף השינוי שאינו משמש לגורם של אונאה, בסיפור דברים של מה בכך, בשם שקר יכונה ובכלל עון השקר הוא.

אם מגונות הן מדות משחתות לשעתן, מה רבו משחתותם כשהן מתמידות. ההתמדה משרטטת בצורת הנפש שרטוט יציב וקיים, ומראה הפרצוף ותבניתו משאיר אחריו התמדת המעשים הטובים והרעים של בעליה. בן אדם שדיבר שקר לשעתו – צורתו צורת אדם ויש בו חטא, אך המתמיד בשקריו צורתו שקרן ואישיותו נעדרת, ואיך יקח מוסר שיסודו אמת וחזותו אמת, אך גם במוסרו יתעתע בתעותי מרמה, חלי אנוש ולא יחוש (ד,ג).

תכונת האמת היא אצל חכם תכונת נפשו ושורש מציאותה, וכל אבקת שקר ממנו והלאה, וכן היא אמונת המון ישרים המתאבקים בעפר רגלי החכמים (שם ג,ל).

מן המפסידים היותר עיקריים היות מלמד לרבים בלתי שלם במדותיו. המחנך בלתי שלם הפסדותיו כפולים, בצד אחד אינו יודע תורת המוסר ואינו יודע על מה להקפיד, ומשגרים

בהנהגות מגואלות על פי תורת המדות מבלי משים, ואף אם לקחו טוב ונכון, אחרי שאין תוכו כברו, אין דבריו נכנסין אל לב החניך, ולא עוד אלא שלומד ממעשיו יותר משיעוריו, והתיחסות הרב לתלמידיו דורשת תכונות תרומיות ומצוי המדות, וכאשר מיסר את תלמידו בביטוי גס וזעקת רוגז על העול אשר עשה, מתערב כאן רע וטוב, אם יש כאן תועלת תוכחה והחניך מתעורר על חטאו וגומר בלבו שלא לשנות חטא זה, יש כאן ענין רע שהחניך מתרגל בגסות ובקפדנות המקבל מרבו שרואהו משמש במגונות אלו בשעת תוכחתו, וגדול שימושה יותר מלימודה, והתלמיד מחקה תמיד את רבותיו, ועל הרוב גם התוכחה לקויה כשמתלווה עמה ממדות הלא טובות. וכאשר יתמיד החניך לעמוד לפני מחנך בלתי שלם, יתמיד לנחול מדות הרעות מן המחנך, ובהיות המחנך מחזיק עצמו לאיש השלם, כליל מדות הטובות, וכל גנותות שעושה הן נעשות בגאווה ובוז, גם חניכו מתרגל בתעותעיו לעשות תועבות על טהרת תרומה, והמחנך הוזה יפרה וירבה תולדותיו כדמותו וכצלמו, ובהיות המחנך ריק מחכמת התורה בעמל ההלכה ונכשל על ידי זה בצללי התנגדות לבעל הלכה, נוחל ומנחיל גם לחניכיו פרי עוונותיו.

(שם ד,טז)

(מתוך קונטרס 'תתן אמת ליעקב' לזקני רא"א כי טוב):

אמת בחנוך הבנים

'היסוד הגדול בחנוך הבנים הוא החנוך לאהבת האמת ושנאת השקר. בלעדי יסוד האמת, כל בנין החנוך רפה הוא ומתמוטט והרוחות הרעות המצויות בעולם יהפכוהו על פניו ויהרסוהו, ונמצא כל העמל הרב שהושקע בהקמתו יוצא לריק. וכיצד מחנכים לאמת? ראשית דבר, אל תקלוט אונזו של התינוק דבר-שקר מפיו. כך אמרו חכמים: לא יאמר אדם לתינוק אתן לדבר ואין בדעתו לתת לו... אל תרגיל בני ביתך להשתמש בשקר ואפילו יש לך אמתלא לכך. טרוד אתה, עיף, עסוק מדי, ואין ביכולתך לקבל פני אדם מהחוץ, אל תפקוד על בני ביתך להשיב למתדפקים על פתחך: 'אין האיש בבית'. אלא צוה אותם לדבר אמת ולומר: לא יוכל האיש לקבל עכשיו, בגלל טרדותו כי רבו.

פן תאמר: אם כך אעשה הריני מעלה עלי רוגזם של בני אדם – אל ימנעך חשש זה מלדבר אמת. כדאית היא האמת לסבול עבודה פי כמה וכמה. ולא עוד, אלא שפחד זה פחד שוא הוא. גם כשאתה משתמש בדברי שקר אינך ניצול מטינתם של הפונים אליך ונדחים באמתלא של 'האיש איננו', שהרי הכל יודעים שזה דברם של מתחמקים וכל השומע מלים אלו מיד הוא מעלה בלבו הרהור שמשקרים לו ומסרבים לראות פניו ללא שום סבה וטעם. ואפילו כשבאמת תהיה מחוץ לביתך כבר לא יאמינו לדברך, שכן זהו עונשו הראשון של בדאי שאפילו אמר דבר אמת אין שומעין לו.

אכן, חייב אתה לקבוע לך עתים לדבר עם כל אדם הפונה אליך, שלא יכתו רגליהם חנם ולא ייצמדו לטלפון להמתין עד שימצאוך לדבר אתך. אחיך הוא, נברא בצלם כמוך, וגלגל הוא החוזר בעולם... כבד צלם האלקים שעל כל הנברא בצלם, ותתכבד לעולם.

ולא זו בלבד שאסור לשים בתוך פיו של הילד דבר שקר אלא אפילו כשההורים משיחים בינם לבין עצמם, או בינם לבין אחרים, והילד שומע, יזהרו ביותר שתהא שפתם שפת אמת. שכן כל דופי שהילד מוצא בלשון הוריו ומוריו, או כל אדם גדול שממנו הוא מקבל השפעה, מרגיל אותו לדבר כזב.

היה אתה דוגמא לבניך
 שתי פעמים בכל יום משנן היהודי לעצמו ואומר בקריאת שמע ולמדתם אתם את בניכם לדבר
 גם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך.
 וכך תפרשהו לפסוק זה לענין חנוך הבנים במדת האמת: ולמדתם אתם את בניכם לדבר גם – כיצד?
 בלימוד, בהטפה, במוסר פה בלבד? אין די. אלא היה אתה דוגמא להם במעשיך ובמנהגיך; –
 בשבתך בביתך – עם בני משפחתך, יהיה דיבורך עמהם דיבור של אמת בלבד; –
 ובלכתך בדרך – יראוך בניך שאתה עוסק במשא ובמתן באמונה; –
 ובשכבך – בשעה שאתה נח מעמלך כל היום, אל תונה את הבריות לאמר: 'אינני בבית'... אלא
 אמור: זקוק אני למנוחה מעט; אחליף כח ואקבל פני משכימי פתחי; –
 ובקומך – בשעה שאתה קם לפעול ולעשות, קיים את מוצא פיך.

בשעת כשלונך

חס ושלום נתפס אדם בדבר כזב לנגד עיניו ואזניו של הילד, וכל שכן אם הילד עצמו תפסו בכך
 ומטיח בפניו: 'זהרי הדבר שאמרת אינו נכון' – באותה שעה צריך אדם ללבוש גבורה ולהודות
 בפניו ולומר: 'חטאתי ואני מצטער על כך!'. כל ינסה לתרץ דבריו על ידי גיבובי דברים, כזב על
 גבי זב, למען שמור על כבודו בעיני בנו, שהרי סופם של דרכי זב להיגלות ותחת כבודו ישיגהו
 קלון.

אין כבוד גדול מהודאה על האמת, ודבר זה עצמו חינוך טוב לילד; –
 כי אדם אין צדיק אשר לא יחטא לעולם ואין לו תקנה אלא להודות ולעזוב את החטא, כאמור
 'מוודה ועוזב ירוחם'; ומתוך שהילד רואה את אביו אוהו במדה זו, מתגבר על הקלון-לשעה
 ומודה בפה מלא על חטאו, ילמד גם הוא דרך ההודאה על האמת אפילו במקום בושה ועצבון.

ובשעת כשלון בניך

ועוד זאת יעשו ההורים-המחנכים: יקפידו ביותר על כל מוצא פיו של הילד שיהגה רק אמת,
 וכל מעשיהם ועיסוקם עם הילד יהיו כדי לקבוע בו את ההכרה שהשקר הוא חטא ועוון, מכוער
 הוא ושנאוי, ואילו האמת היא מצוה וזכות, ואהובה וחביבה – כיצד?
 נתפס הילד בקלקלה, לא יצערו אביו על כך אם הילד מודה בקלקלתו מיד ומתחרט עליה. ויאמר
 לו אביו: עשית מעשה רע, אך הואיל והודית והתחרטת – זו כפרתך כי אחזת במדת האמת.
 אבל אם הוא מכחש, או שתחלת קלקולו בדבר שקר היה, ואינו מודה שכיחש – אז אסור לו
 לאביו ולאמו, או כל אחד אחר העוסק בחינוך, לוותר לו ולסלוח לו. לא יחדלו מלתבוע ממנו
 על חטא שקריו ולא ירפו ממנו מלהוכיחו ומלהענישו, כפי הצורך וכפי יכולת קיבולו, עד שידעו
 נאמנה כי הילד מצטער על כך וכשלונו זה לא הצמיד אותו לשקר, אלא אדרבא, גרם לו שירגיש
 בחומרתו ויתרחק ממנו מן היום והוא והלאה; וזו דרך ישרה ודרך אמת בחנוך; –
 שכן כל דבר עונשין האמור והנהוג בילד – לא על העבירה הוא בא, שהרי אין הילד מחוייב
 במצוות ולא בר עונשין הוא כמי שבא בשנים. כל ענין העונש והמחילה בילד, הוא רק ענין של
 חינוך בלבד. ולכן צריך להקפיד ביותר על דברים שסכנתם להיעשות טבע קבוע בנפש – ואין
 סכנה גדולה כסכנת השקר – ואילו על דברים הבאים מתוך התפרצות מקרית ומניעים עוברים,
 אין להקפיד הרבה.

לא יהא חוטא נשכר

ובדבר זה שוגים הרבה, שהרי אנו רואים לעתים קרובות כשהורים שומעים שקר 'מפולפל' יוצא מפורש מפי הילד המתגונן בו מפני אשמת עבירה – אותה שעשה הם מתמוגגים מנחת, והשקר הוא בעיניהם כ'חכמה' יתירה, והם מחייבים לקראתו חיוך של סלחנות וקורת רוח. מזה גרם לקורת רוח זו? נתפס הילד בעבירה, והוריו שמצווים על חנוכו הטוב מרתיעים כנגדו בתוכחתם, מה עושה הילד? אם חריף הוא, הרי הוא מתחמק ומחפה על עבירתו בעבירה חמורה יותר, בשקר. כיון שההורים רואים את 'חריפותו' של בנם, ההנאה שהם נהנים ממנה משכיחה מהם את העבירה הראשונה ואת העבירה השניה, החמורה מהראשונה, והם מתרצים עליו ומחייבים לקראתו.

והילד מה מזהרה לו באותה שעשה? – אכן, אין טוב מאשר לדעת לשקר. אילו לא ידעתי לשקר הייתי נענש קשות. עכשיו שיודע אני לשקר נפטרתי מעונש ועוד זכיתי לגילוי של חבה ורצון מצד ההורים.

כל דבר רע שעושה הילד פוגם בחינוכו לטוב – אך מדת השקר, אם ידבק בה, תהרסהו כליל. שכן שאר מעשים של עבירה, הרבה מסייעים יהיו לו לילד בדרך החיים שלו שיעזרו לו להיגמל מהם; ואילו אם ירגיל עצמו במדת השקר – גם כי יזקין לא יסור ממנה, ואפילו לא ירגיש בעוון, ויהא אוחז בשקר גם כשלא יהיה לו צורך בו ורק מתוך ההרגל.

שני אלה, שמירת פי ההורים להיותם רק דוברי אמת ושמירת פי הילד שיתרחק משקר וידבק באמת, הם היסוד לחינוך הילד לאמת. ועל זה יוסיפו כל אב ואם נבונים מדעתם, לשבח ולהלל באזני הילד את יופיה וגבורתה וחין ערכה של האמת, אשר עשאה הבורא יסוד לקיום העולם ומשען לעמידתו; ולעומת זאת ישתדלו לגלות כל קלונו של השקר, כיעורו והשחתתו, שהוא כולו הרס, ובראש ובראשונה הוא פוגע דוקא באוהבים בו ואוהבים אותו.

אפילו יפטם אדם את בנו בהרבה תורה ודעת, חכמה ומצוות טובות, ולא העמידו על מדת האמת, לא קיים בו מצות חינוך. אימתי ישמח לב הורים ומורים בבנם ותלמידם, אימתי ישקוט לבם ויבטח על הזרע הטוב שזרעו בו? אם הביאוהו לידי כך שאין פיו יכול לדבר שקר. קורה שנכשל הבן בדבר שקר – פניו מסמיקות ואזיל סומקא ואתי חיוורא, ואינו אוהב אלא לדבר אמת – אז ישמח בו האב, תגל בו האם, יעלזו מוריו ומחנכיו וכל רואיו ויודעיו יתברכו בו.

דף מז

'גמירי דמאפר אתו'. קשה להבין כיצד כל גדולי הדור היו במקום מרעה ולא ישבו בסוכה [ובפרט לדעת הסוברים שבליילה הראשון חייבים אף הולכי דרכים]. ואומרים בשם הגר"ח ברלין להגיה 'מאי פרא אתו' – היינו איפרא הורמיז, אמו של שבור מלך פרס (ב"ב י:). ונתעסקו גדולי הדור אצל המלך לטובת כלל ישראל ולא ישבו בסוכה (מונא בהר צבי; הדושי כת"י הגרשז"א – בהליכות שלמה פ"ט הערה 46. ושם פירש בשם הגר"ח שרו"ל העלימו את הדבר ורמזוהו רק בתיבת 'אפר'. והראשונים פירשו לפי ההעלמה). ויש מי שכתב ששעת השמד היתה אז בפומבדיתא [שהיא מקומו של רב הונא בר ביזנא, ע' ב"ק יב.], וברחו משם מפני הפולמוס [ע' בחולין מז.]. [עפ"י נפש חיה לר"ר מרגליות, תרמ"ח. וע' פירוש נוסף בשפת אמת; אור שמח סוכה ו, יג].

דפים מה – מו

פז. מה דין הברכות במצוות דלהלן?

- א. ישיבת הסוכה כל שבעה.
- ב. נטילת הלולב כל שבעה.
- ג. העושה סוכה; העושה לולב.
- ד. המניח תפלין כמה פעמים במשך היום.
- ה. היו לפניו מצוות הרבה לעשותן.

א. נחלקו תנאים ואמוראים האם מברכים על מצות סוכה בכל פעם שנכנסים לישב בה בשבעת הימים (כן שיטת רבי לענין תפלין, וכן דעת רבי יוחנן, וכן נקט רב יוסף), או אינו מברך אלא בפעם הראשונה שנכנס, מפני שאין הפסק במצוותה, שנוהגת ביום ובלילה (כן דעת חכמים החולקים על רבי בתפלין, וכן שנו בברייתא, וכן אמר שמואל). והסיקו להלכה שמברכים כל שבעה, בכל פעם שיושב בה.

א. הרמב"ם כתב לברך 'לישב בסוכה' קודם שמתישב, כדי שהברכה תהא עובר לעשייה. ושאר ראשונים חולקים וסוברים שמברך לאחר שנכנס וישב, מפני ששיבתה מצוה נמשכת (עפ"י רב צמח גאון, ר"ן, רא"ש, ריא"ז ועוד).

ב. רוב בני אשכנז נוהגים שאין מברכים 'לישב בסוכה' אלא באכילה, ולא כשנכנס לטייל בה או לישון. ורב האי גאון כתב הנכנס בסוכת חברו לבקרו, מנהג ידוע הוא שיברך בין סעד בין לא סעד (ערא"ש ועוד). וכמה ראשונים סוברים לברך בכל פעם שנכנס לישן, לטייל או לשנן (ערמב"ם סוכה ו, יב; ריטב"א; ארחות חיים ושולחן הקט. וכן נהג הגר"א (מעשה רב יח), וכן הגר"ח מבריסק – עפ"י שעורי הגר"ד).

נראה שהמקדש על היין ואוכל פת הבאה בכסנין שייחשב קידוש במקום סעודה, אכילתו זו נחשבת קבע, ועל כן יש לברך 'לישב בסוכה' אחר ברכת הגפן של הקידוש קודם שתיית היין (שלמת חיים שעו שעו).

ג. אם יצא על מנת לחזור לאלתר, כגון שיצא לדבר עם חברו או להביא דבר לסוכה – אינו מברך כשחוזר (עפ"י ריטב"א. וע"ע במאירי; ראבי"ה תרמד; מ"מ סוכה ו, יב).

ב. לדברי שמואל ורב ורבין בשם רבי יוחנן, יש לברך על הלולב בכל יום משבעת הימים, ואף על פי שהלולב בגבולין אינו מצוה מהתורה אלא יום אחד, ושאר הימים מתקנת חכמים זכר למקדש – מברכים ברכת המצוה על מצוות שמדבריהם.

ולדברי רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ורבי יצחק, אין לברך אלא יום ראשון [ובמקדש – כל שבעה].

א. להלכה נוקטים לברך על מצוות דרבנן, כמשמעות הסוגיות בכמה מקומות, וכגון נר חנוכה ומקרא מגילה וכו' (עפ"י רש"י ריטב"א ושאר פוסקים).

ב. התוס' (לט. ד"ה עובר) נסתפקו אימתי מברך על הלולב; שמא משיתחיל ליטול הלולב קודם שיטול האתרוג. או נוטל שניהם כשאחד מהם הפוך ואז מברך והופכו דרך גדילתו. או גם לאחר שנוטלם כדין, מכויין שלא לצאת ידי המצוה עדיין ומברך, או גם בלא כוונה שלא לצאת יכול לברך מאחר ויש המשך למצוה בנענועים.

בשלחן ערוך (תרנא, ה) כתב כשתי האפשרויות הראשונות. וכן רבים נוהגים [ויש נוטלים הלולב ביד ותופסים האתרוג כשהוא מונח על השלחן ואז מברכים. וכן נהג הגרשו"א]. והגר"א נקט בעיקר הענין שאין צריך לאותן עצות, ואעפ"כ המובחרת מהעצות לכוין שלא לצאת במצוה עד אחר הברכה (מובא במשנ"ב שם).

ג. שנו בברייתא: העושה לולב לעצמו, וכן העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו וקיימנו... היתה הסוכה עשויה ועומדת, אם יכול לחדש בה דבר (בסכך, או בדפנות הצריכות לה לעכב. ריטב"א, ומובא במשנ"ב תרמא סק"ג) – מברך. ואם לאו – לכשיכנס בה מברך שתיים ('שהחיינו' ו'לישב בסוכה'). אמר רב אשי: ראיתי לרב כהנא שאמר הברכות כולן על כוס של קידוש. [סדר הברכות יתבאר להלן נו].

א. התוס' צדדו שכשמברך 'שהחיינו' על עשיית סוכה, נפטר מלברך על החג בכניסתו (וכ"ה ברא"ש ור"ן). ויש חולקים (עריטב"א; ברכי יוסף תרמג, א לדעת הרמב"ם).

ב. לא בירך בשעת עשייה, ולא ישב בלילה בסוכה אלא בירך 'שהחיינו' על החג בביתו – כתב הראב"ד שמברך שוב 'שהחיינו' כשישב בסוכה למחרת. וכן מי שלא נטל לולב ביום הראשון [וגם לא בירך בשעת עשייתו], מברך ביום אחר אעפ"י שבירך 'שהחיינו' בכניסת החג. ויש חולקים, אבל המנהג כסברה ראשונה [ואפילו ביום השביעי – מברך 'שהחיינו' אם לא בירך מקודם. ה"א, משנ"ב תרנא סק"ט] [ר"ן; מאירי; רמ"א תרמא, א. וע' בתשובת הראב"ד ה; חדושי הנצי"ב בסוף המסכת].

העושה סוכה בחוה"מ וכבר בירך בלילה הראשון 'שהחיינו' כשאכל בסוכת חברו – מסתבר שאינו מברך שוב, כי מצות סוכה אינה חדשה בשבילו (עפ"י הגר"א פרבשטין זצ"ל מובא בהר צבי, ע"ש מו"מ בהרחבה).

ג. יש תנא בירושלמי (ברכות ט, ג) הסובר שהעושה סוכה מברך 'לעשות סוכה', ואפילו עשה לאחר מברך לעשות סוכה [לשמה / לשמו (עריטב"א ורש"א)]. וגרסת הרא"ש, וכן הגיה הגר"א בתוס': 'על עשיית סוכה'. אבל תלמוד שלנו חולק על כך (ע' מנחות מב), וכן הלכה (עפ"י רא"ש; רמב"ם ברכות יא, ח).

ד. למעשה אין נוהגים לברך 'שהחיינו' בשעת עשיית הסוכה אלא מסדרים הכל על הכוס, וכן בלולב – בשעת הנטילה הראשונה (עפ"י מרדכי; שו"ת הרא"ש כה, ג; טשו"ע תרמא. וע' ריטב"א). ונחלקו הראשונים האם מברכים ביו"ט שני של גלויות 'שהחיינו' על הלולב, הגם שברך עליו מאתמול (ערא"ש; שו"ת רשב"ש תלב). ומסקנת הפוסקים שאין לברך (או"ח תרסב, ב).

ד. תפלין – כל זמן שמניחן מברך עליהן. דברי רבי. וחכמים אומרים: אינו מברך אלא שחרית בלבד. אביי אמר הלכה כרבי. רבא אמר הלכה כחכמים. אמר רב מרי בנה של בת שמואל: ראיתי לרבא שלא היה עושה מעשה כשמועתו אלא בירך בכל פעם שהניחן. וכן העיד מר זוטרא שראה לרב פפי. ובבית רב אשי נהגו רבנן לברך בכל זמן שהיו ממשמשים בהן.

א. התוס' פירשו שלכך היו מברכים במשמוש, משום המצוה למשמש בתפלין. ומסתבר שהיו מברכים בשעת המשמוש 'לשמור חוקיו' ולא 'להניח' – שהרי מונחים ועומדים (תוס'). והר"ן כתב: 'לשמור את התפלין' [כלומר מהסח הדעת] או כיוצא בזה. ויש מפרשים שמדובר במשמוש תפלין שנשמטו ממקומם (ערא"ש ור"ן). וי"מ במשמוש לאחר הסח הדעת (עריטב"א).

ב. הלכה כרבי לברך בכל פעם שמניח, וכמנהג אמוראים אחרונים (רמב"ם תפלין ה, ז; או"ח כה, יב). והרמב"ם ועוד פוסקים השמיטו מנהג רבנן דבי רב אשי לברך בעת המשמוש, אפשר משום שאיננו בקיאים בשיעור הזמן שחייב למשמש בהם, ואם נברך בכל שעה נמצינו מברכים לבטלה (עראשונים). והמאירי כתב שאין הלכה כמותם כאשר ממשמש כשמתחילים להישמש. ויש מפרשים שהם שהיו זהירים בהסח הדעת מברכים אם הסיוח דעתם, אבל אנו דיינו לברך בשעת הנחה (עריטב"א).

וי"א שהלכה כמותם (ערי"ף ועוד) אלא שמדובר כשיצאו ממקומם ומחזירים אותם למקום כנ"ל (ערי"ן). ודוקא נשמטו כולן או רובן – מברך, אבל נשמטו מקצתן – מחזיר ואינו מברך (משנ"ב כה סקמ"ה). ועתה שרגילים להניח רק בשעת התפילה, אפילו נשמטו לגמרי ממקומם אין נוהגים לברך כשמחזירין כי מסתמא בשעת תפילה אינו מסיח דעתו מהן והרי זה כחולץ על מנת להחזיר (עפ"י של"ה, מובא בפוסקים שם).

ה. היו לפניו מצוות הרבה – אומר 'ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וציונו על המצוות'. רבי יהודה אומר: מברך על כל אחת ואחת. אמר רבי זירא / רבי חנינא בר פפא: הלכה כרבי יהודה (שכתוב ברוך ה' יום יום – בכל יום תן לו מעין ברכותיו, אף כאן, בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו).

לא נחלקו אלא בשתי מצוות שונות, אבל במצוות זהות לדברי הכל מברך ברכה אחת לשתיהן, כגון המוהל שתי תינוקות בזה אחר זה (עפ"י שו"ת הריב"ש שפד ועוד). וכן במצוות שאפשר לכולן בברכה אחת – כוללן, כגון בהפרשת תרומות ומעשרות (עפ"י רמב"ם מעשר א, טז; יו"ד שלא, עה). ובירושלמי (דמאי ה, ב) נחלקו בדבר [ואף לענין חלה].

דיני ברכות נר הנוכה נתבארו בשבת כג.

דף מו

פח. א. האם אתרוג של מצוה מותר באכילה במשך שבעת ימי החג ובשמיני – בארץ ובחו"ל?
ב. מה דין שימוש בעצי הסוכה בימים הללו?
ג. מהו להקנות לולב ומיניו לילד קטן ביום טוב ראשון?

א. האתרוג הוקצה למצוותו ואסור לאכלו. ונחלקו אמוראים האם ביום השביעי לאחר שקיים מצוותו מותר (ריש לקיש) או אסור (רבי יוחנן); האם התקצה לכל היום או למצוותו בלבד. ואפילו אתרוג שנפסל – אסור לאכלו כל שבעה (כן אמר רבי זירא, וכשיטת רבי יוחנן).
וכן נחלקו בדבר רב ורב אסי, במפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים; האם יוצא בכל אחד ואוכלו לאלתר או אוכלו רק למחרת.
לוי אמר, וכן עמד בשיטתו אבוח דשמואל: אתרוג אפילו בשמיני אסור. (רש"י וריטב"א פירשו משום שהתקצה בין השמשות מחמת ספק יום שביעי. והתוס' חולקים ומפרשים משום גזרה אטו סוכה. וע"ע בית הלוי ח"ג נד ובשיעורי הגרי"ם).
א. לפרש"י, אתרוג של התינוקות שונה, שלא הוקצה למצוה גמורה, לכך מותר לאכלו בשביעי. והתוס' (מה.) נטו מפירושו.

ב. יש מי שכתב שלהלכה אתרוג שנפסל מותר לאכול בחול המועד, שכבר אינו ראוי למצוה (ע' שער המלך סוכה ז, טו).

ג. הלכה כרבי יוחנן שאסור בשביעי ומותר בשמיני (רש"י ורי"ף ועוד. והוא הדין לאתרוג שנפסל. רא"ש). וכן במפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים, אין מותר לאכול האתרוג אלא ביום שלמחרת כי התקצה לכל היום.

ד. כתבו התוס' שמועיל תנאי שמתנה מראש שאינו בודל מהאתרוג בין השמשות של כל אחד מהימים שירצה. ויכול לאכול מקצתו ולצאת במה שנשאר אם יש בו כשיעור – מלבד יום טוב ראשון שאתרוג החסר פסול (וכ"כ המרדכי (תשנט) לענין ערבה).

ה. הקפידו אצלנו שלא להסיר עלה מן הלולב בחג כדי לאגדו בו (ממכתב מהגר"ח קניבסקי שליט"א). ודעת הגרשז"א (מובא בהליכות שלמה י סק"י – מחדושי כת"י. ושם ז סקל"ב) שיותר להשתמש בעלים בלולב ארוך [אף לדבר הרשות], כי החלק הזה שנוטלו אינו מגוף המצוה.

בחוצה לארץ שעושים יום טוב שני; אמר אביי, וכן נהג רב שישא בריה דרב אידי: שמיני-ספק-שביעי – אסור, תשיעי-ספק-שמיני – מותר. מרימר אמר: אפילו שמיני-ספק-שביעי מותר. וכן נהגו בסורא כמותו. והסיקו בגמרא הלכה כאביי.

יש אומרים, כשחל יום טוב אחרון (תשיעי-ספק-שמיני) ביום ראשון בשבוע, אסור האתרוג עד למוצאי יום טוב משום הכנה, שאין שבת מכינה ליום טוב. והרא"ש התיר.

ב. אמר רבי יוחנן: סוכה (ונויה. תוס') אסורה אפילו בשמיני. [הואיל ואם נודמנה לו סעודה בין השמשות צריך לאכול בתוכה – הרי התקצתה לבין השמשות, ומתוך כך התקצתה לכל יום השמיני, משא"כ אתרוג שאינו ראוי לבין השמשות].

א. בחו"ל, לפי מה שהסיקו שצריך לישב בה בשמיני-ספק-שביעי, יש לאסרה בתשיעי-ספק-שמיני מהטעם הנ"ל (וכ"מ בתוס'. וכן פסק בשו"ע תריסו).

ב. כתבו התוס': אפילו נפלה הסוכה בחול המועד, אסורה כל יום שמיני, הואיל והוקצתה מלכתחילה לשבעה.

ג. בספר פני יהושע (י): כתב שגם הנוי הנמצא תחת מקום 'דופן עקומה' נאסר בהנאה. והגרשז"א (מובא בהליכות שלמה ז, כב) חכך בדבר. ועוד צדד לומר שחדר שמקצתו מקורה ומקצתו משמש כסוכה, הנוי התלוי במקום המקורה – לא נאסר (ע"ש בהערה, שכן הכריע למעשה).

ד. יש להסתפק, האם הנעצים והסיכות המעמידים את קישוטי הסוכה דינם כקישוטים עצמם אם לאו (פסקים והערות שבסוף ספר הסוכה, יב – מהגרשז"א). וכן יש להסתפק בחפצי נוי המונחים בחלל הסוכה ולא בדפנות או בסכך, כגון עציץ או אגרטל פרחים. וכן שטיח שביטלו בקרקע הסוכה (הליכות שלמה ז, ט).

התנה מלכתחילה שלא יהא בודל מהסוכה – יתבאר אי"ה בביצה ל:

ג. אמר רבי זירא: אל יקנה אדם הושענא שלו לתינוק ביום טוב ראשון. מה טעם? התינוק קונה (יש אומרים שקונה מהתורה (ערא"ש קדושין פ"א כה; רמב"ם לולב ה, ו' ולח"מ) ויש אומרים מתקנת חכמים. רש"י ועוד) ואינו מקנה, נמצא שיצא הגדול בלולב שאינו שלו.

- א. לאחר שנטל הגדול ויצא בו – אין איסור ליתן לקטן [מלבד בחו"ל שנוהגים שני ימים, וצריך 'לכם' גם ביו"ט שני של גליות]. ויש מהאחרונים שכתבו שאין כדאי לעשות כן, שמא יזדמן לו אחד שיבקש ממנו ליתן לו לצאת בו (מובא בבאור הלכה תרנח, 1).
- ב. כתבו הר"ן והריטב"א: מדובר בקטן שלא הגיע ל'עונת הפעוטות', אבל כשהגיע [כבן שש או שבע] – הרי תקנו לו שיהא בר הקנאה לאחרים במטלטלין ומתנתו מתנה. והרמב"ם ועוד חולקים. וכתבו אחרונים שיש להחמיר בדבר (ע' באור הלכה תרנח, 1).
- ג. נחלקו הפוסקים האם אפשר להקנות הלולב לזמן מוגבל באופן שבכלות הזמן יחזור הלולב לבעליו ללא קניין.
- ועוד נחלקו, האם צריך להקפיד ביום טוב ראשון שהקטן יטול ארבע מינים שלו (מג"א ועוד) או אפשר אף בשאול (בגדי ישע. וכן הוכיח המשנ"ב מכמה ראשונים. וע' לעיל מב).

דפים מז – מז

פט. מה דין שמיני עצרת בחו"ל לענין ישיבת סוכה והברכות?

נחלקו רב (כפי שמסר בשמו רב יהודה בנו של רב שמואל בר שילת) ורבי יוחנן, אודות מצות סוכה בשמיני עצרת בחו"ל שהוא ספק שביעי, ונחלקו שתי לשונות בפירוש מחלוקתם; לפי לשון אחת, נחלקו אודות ברכת 'לישב בסוכה' ביום זה אבל לדברי הכל יושבים בסוכה. וללשון אחרת לדברי הכל אין מברכים עליה, לא נחלקו אלא על עיקר הישיבה.

רב יוסף פסק כרבי יוחנן ששמיני עצרת אין דינו כשביעי [לענין ברכה או לענין הישיבה, כפי שתי האפשרויות האמורות]. ולהלכה הסיקה הגמרא שיש לישב בסוכה אבל לא לברך.

כן פסק הרי"ף ועוד. וכתב ראבי"ה: דוקא לענין אכילה אמרו, שיש היכר בכך שאינו מברך, אבל לישן בסוכה אסור (וכן הביא הרמ"א וכן פסק המגן-אברהם והנודע-ביהודה קמא מ). ויש חולקים (ערשב"א ר"ה טז. בית יוסף תרסח; חיי אדם קנג, ה. וכן הביא מהנהגת הגר"א, שהיה ישן בסוכה בשמיני עצרת. וכן הקפידו בבית בריסק. וע' בלשון ר"ח ובחדושי הנצי"ב). ומנהג העולם שאין ישנים בסוכה (משנ"ב תרסח סק"ו). ובשער הציון (שם) דחה את המנהג לאכול בליל שמיני עצרת בבית. ואילו ר"צ הכהן (בקונטרס משיב צדק) האריך הרחיב ליישב מנהג זה שנהגו בו כמה מגדולי ישראל, ויש נוהגים אף ביום שמיני עצרת שמקדשים ואוכלים יותר מכביצה בסוכה ושאר הסעודה ממשיכים בבית (וע' גם בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד לא; ארץ צבי סוכות עמ' קטז; שפת אמת; מועדים וזמנים ח"א צב).

שאר ברכות היום, בתפילה קידוש וברכת המזון (וכן לענין ד' מינים. פוסקים) – לדברי הכל אינו כסוכות.

דף מז

- צ. א. האם אומרים 'זמן' (= ברכת 'שהחינו') בשמיני עצרת ובשביעי של פסח?
ב. באלו דברים חלוק שמיני עצרת מחג הסוכות להיות רגל בפני עצמו?
ג. האם ברכת הזמן נאמרת על הכוס בדוקא?